

ΝΑ ΤΑ ΠΟΥΜΕ;

... χυμα, σταρατα, τσεκουρατα και εξω απ'τα δόντια

Αναθεώρηση της 17 Ιανουαρίου 2012

Ν α τ α π ο υ μ ε ;

ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΣΤΟΧΩΡΟ

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

www.stougiannidis.gr

© ΑΡΗΣ ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΙΔΗΣ
aris@stougiannidis.gr

Εισαγωγή

Ο λογος εχει πολλους τροπους να παρουσιασθει. Μιλαμε πολλες φορες **πλαγια¹ και μασαμε τα λογια μας**, αλλες φορες λεμε **υπεκφυγές**, μιλαμε **εν παραβολαις, συγκρατημενα**, ή **συγκαλυμένα**, με **διπλωματικη γλώσσα** ή και με **ξυλινη γλωσσα**, μιλαμε **εμμέσως πλην σαφως**.

Αλλες φορες πάλι τα λεμε **στα ισια** ή **χύμα** και **τσεκουράτα** ή **σταράτα** ή **εξω απ'τα δοντια** ή **καθαρα και ξαστερα** . Δηλαδη αφοβα και χωρις περιστροφές. Λέμε **τα σύκα συκα** και τη σκαφη σκαφη. Στη δημοσιογραφικη ορολογια **λεμε τα πραγματα με το ονομα τους**.

εξω απ'τα δοντια

Η σημασια της φράσης «θα στα πω εξω απο τα δοντια» εχει το νοημα θα σου πω κατι χωρις να κρυψω τιποτε. Ολα τα λογια μου θα προφερθουν. Η φραση ειναι πολυ παλαια και αναλογη αναφέρει ο Ομηρος στην Ιλιάδα Ατρεΐδη ποιόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων; Ραψ. 4 στ. 350, Ραψ 14 στ. 54 Ποια λογια βγηκανε απο το φραχτη των δοντιων σου;

ίσια²

«Μιλάω ίσια» ή «μιλάει στα ίσια» ή «μίλα μου στά ίσια» δηλαδή ευθέως χωρίς περιστροφές. Το επιρρημα «ισια» (ευθέως) εκφέρεται στην προφορικη γλώσσα ως **ισα** (ιδια πρβ. **ισος, ισοτης, εξισωση, ισομοιρια, ισοζύγιο κλπ**) που φυσικά και αλλη λέξη είναι και αλλο νοημα έχει.

Η χρηση του «ισος» ειναι σωστη **ισως** μόνον στη φράση «ας μιλησουμε σαν **ισος προς ισο**» χωρις φόβο δηλαδή.

Το «**ισα-ισα**» σημαινει: «**αντιθέτως**». Πχ. «**Δεν σε καταδιωκω! Εγω **ισα-ισα**³ υποστήριξα την αιτησή σου στο συμβούλιο**».

¹ Ο πλάγιος λογος: όταν τα λόγια ενός προσώπου εκφέρονται έμμεσα, μέσω δηλαδή ενός άλλου προσώπου:

π. χ. Η Ελένη είπε ότι φέτος θέλει να γιορτάσει τα γενέθλιά της στον παιδότοπο με όλες τις φίλες της.(κάποιος άλλος μας λέει τι θέλει η Ελένη)

² Το **ισιος** ειναι συνώνυμος του **ευθυς**. Ποιοτικα το ευθύ ειναι προτιμητεο. Ισως απο το θεώρημα του Ευκλειδη για την ευθεια.

³ Η δημιουργια επιρηματος με διπλη εκφορα του επιθετου (αλλα και ρηματος) ειναι φαινομενο της νεας Ελληνικης γλώσσας (πρβλ. πρωι-πρωι, σιγά-σιγα, λιγο-λιγο, λεγε-λεγε). Αντιστοιχο φαινομενο υπαρχει και στην τουρκικη γλώσσα πχ. güle:γελαστός και güle-güle: γελαστά.

ΙΣΙΑ ΚΑΙ ΤΣΕΚΟΥΡΑΤΑ

Σαν λαϊκή εκφραση το «**ισια και τσεκουράτα**» επαναλαμβάνει δυο ομοιες εννοιες για έμφαση.

Ευθέως και αφόβως, χωρίς φοβο και παθος.

Τετοια μεθοδος έμφασης χρησιμοποιείται συχνά στον καθημερινο λογο πρβλ. «**χρονια και ζαμανια**», «**χαϊρι και προκοπή**», «**παλι με χρονους και καιρους**», «**ισια και σταρατα**», «**καθαρα και ξαστερα**».

καθαρα και ξαστερα

Ο λογος που είναι εμμεσος και διανθισμενος με επιθετα, υπεκφυγές, κολακειες και φιλοφρονησεις δεν θεωρείται λογος καθαρος αλλα βρώμικος με την εννοια του υποπτος. Υποπτος γιατι ισψς κατι υποκρυπτει. Οτν όμως θελουμε να πουμε κατι ειλικρινως και απροκάλυπτα το λεμε καθαρα και ξάστερα.

Και το «**καθαρα και ξαστερα**» επαναλαμβάνει δυο ομοιες εννοιες για έμφαση.

εξάστερον⁴

ΣΗΜΑΣΙΑ:Ο αστερισμος των πλειάδων κν. Πούλια

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΑ: Οι Πλειάδες κατά τη μυθολογία ήταν κόρες του τιτάνα Ατλαντα και της Πλειώνης, αδελφές των Υάδων. Την ύπαρξή τους οι αρχαίοι Έλληνες εμπνεύσθηκαν απ' τον ομώνυμο αστερισμό, που στα νεώτερα χρόνια έγινε γνωστός σαν Πούλια. Γεννήθηκαν στο όρος Κυλλήνη και θεωρούνταν θεότητες του βουνού. Από την ένωσή τους με το Δία γεννήθηκαν θεοί και ήρωες. Οι Πλειάδες ήταν επτά, όπως και τα αστέρια του αστερισμού που είναι ορατά με γυμνό μάτι. Οι πλειάδες ή πούλια είναι ο αστερισμός που είναι περισσότερο ορατός από τη Γη

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ: Αστερον=το έχον αστέρας, το αστερόεν (πρβλ. Η Αστεροόεσα =Η σημαία των ΗΠΑ), ο αστερισμός. δεν δικαιολογείται απο το έξι+άστερον αφού τα αστρα ηταν 7. Ηταν επτάστερο που μετέπεσε εξάστερο με την έννοια έξ+άστερον=εμφανής, εξέχων αστερισμος.

Πρβλ. αλλες συνθετες με το «εξ» λεξεις, που παιρνουν την εννοια «εμφανής»: εξεχων, εξοχος, εξοχη, εξανθημα.

⁴ [Α. ΣΤΟΥΤΙΑΝΝΙΔΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΛΕΞΙΚΟ](#)

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

Το εξάστερο ως ενδειξη χρονικής στιγμής:

ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ: Τις ποτ' αρ' αστήρ ώδε πορθμεύει;

ΠΡΕΣΒΥΣ: Σείριος εγγύς της επταπόρου Πλειάδος άσων έτι μεσήρης

Ευριπίδου, Ιφιγένεια εν Αυλίδι 8

Δέδυκε μεν α σελάννα και Πληιάδες·

μέσαι δε νύκτες,

παρά δ' έρχετ' ώρα,

εγώ δε μόνα κατεύδω.

Σαπφώ η Λεσβία

Για την καλοκαιρια και την ευδία είναι πασίγνωστο το παραδοσιακό

Πότε θα κάμει **ξαστεριά**,

πότε θα φλεβαρίσει,

να πάρω το ντουφέκι μου,

την έμορφη πατρόνα ...

ΦΡΑΣΕΙΣ: "καθαρά κι' εξάστερα" = σαφώς, χωρίς περιστροφές, απερίφραστα. Και εδώ η επαναληψη ομοιων οπως στο [ισα και τσεκουράτα](#). Πιθανόν να λεγόταν και ως ευχή «καθαρά εξάστερα» τουτέστιν «Ευχομαι η κατεύθυνση σου να καθορίζεται εύκολα γιατι η οδηγός-πούλια θα φαινεται καθαρά».

σταράτα

Το **σταράτα** πρεπει να ερμηνευθει αντιστοιχα με το **τσεκουράτα**. Σταράτος = ο καθετος, ο ισταμενος απο το λατινικο **stare** = στεκομαι που το πηραν απο το αρχαιο Ελληνικό **ιστημι** (αορ. **ισταμην**). Ισια και καθετα λοιπον αφου το καθετα παντα δηλωνει σαφηνεια, αφου ισταται ορθον και δεν καμπτεται για κρυφθει. Ισιος = ορθος, κυριολεκτικα και μεταφορικα.

Προβλ. Διαφωνώ καθέτως, πλήρως ανευ εξαιρέσεων.

Τα συκα συκα και την σκαφη σκαφη.

Η φράση απαντάται ηδη στον Λουκιανό⁵, στο έργο του «Πως δει ιστορίαν συγγράφειν» (Quomodo historia conscribenda sit) στ. 41

⁵ Ο Λουκιανός ο Σαμοσατεύς (περ. 120 μ.Χ. → μετ. 180 και 192 μ.Χ.) ήταν εξελληνισμένος Σύρος ρήτορας-σοφιστής και σατιρικός συγγραφέας, ο δημιουργός του σατιρικού διαλόγου και από τους σημαντικότερους αττικιστές συγγραφείς.

τοιούτος οὖν μοι ὁ συγγραφεὺς ἔστω, ἄφοβος, ἀδέκαστος, ἐλεύθερος, παρησίας καὶ ἀληθείας φίλος, ὡς ὁ κωμικός φησι, **τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην ὀνομάσων**, οὐ μίσει οὐδὲ φιλία τι νέμων οὐδὲ φειδόμενος ἢ ἐλεῶν ἢ αἰσχυνόμενος ἢ δυσωπούμενος, ἴσος δικαστής, εὖνους ἅπασιν ἄχρι τοῦ μὴ θατέρῳ ἀπονεῖμαι πλεῖον τοῦ δέοντος, ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβασίλευτος, οὐ τί τῶδε ἢ τῶδε δόξει λογιζόμενος, ἀλλὰ τί πέπρακται λέγων.

Σήμερα οι δημοσιογράφοι αναφέρουν το ίδιο νοημα (και μεχρι ναυτιάσεως) με τη φράση για **να λεμε τα πραγματα με το ονομα τους**

τσεκουράτα

Τα λατινικα θα μας χρησμευσουν για να ερμηνευσουμε αυτη την λέξη
Υπαρχουν δυο σχετικες Λατινικες λεξεις περιπου ομοηχες

1. **Securis** = ουσιαστικο θηλυκου γενους στη δοτικη securi > τσεκουρι (ο αρχ. πέλεκυς, το νεωτ. Πελέκι > ρ. πελεκαω)
2. **Securus** = επιθετο αρσενικου γένους στη γενικη κανει ομοιως securi και σημαινει αφροντις, μη ενδιαφερομενος, αφοβος, καθυσηχασμενος, εύκολος επομένως σίγουρος = ασφαλής (απο εδω τα ρηματα **σιγουράρω** και **σιγουρένω**).

Η κατάληξη -ατα δειχνει τροπο, οπως στα:

αδερφικάτα, αεράτα, βαρβάτα, γεμάτα, καλοσυνάτα, καρμπινάτα, κεφάτα, ορτσάτα, ραφινάτα, γεμάτα, **σταράτα**, συντροφικάτα, τρεχάτα, **τσεκουράτα**, φευγάτα, χλιδάτα, κα

Σταχυολογηση απο το Αντίστροφο Λεξικό (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη)

Αρα το **τσεκουράτα** σημαινει δυο :

1. Με τροπο τσεκουριου = σαν τσεκούρι .
2. Με σιγουρια ή και με αφοβιά (απο το securus= σιγουρος)

χύμα

Τα συγχρονα λεξικα⁶ το ετυμολογουν απο το χεω και το βλεπουν μονο με το ματι του μπακαλη που πουλάει ζαχαρη ή φασολια **χύμα**.

⁶

131 Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ - ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ - ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ - 1966

171 Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ - ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ - ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, 2009.

259 ΓΙΟΒΑΝΗ - ΛΕΞΙΚΟ - ΘΗΣΑΥΡΟΣ

448 Ν. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ - ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ - ΙΔ. Μ.ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ - 1983

Αναγκαστηκα να καταφύγω στο «Thesaurus Græcæ linguæ»-εκδοση Διδότου – Παρισι – 1829. [9097.1182] που αναφέρει οτι η λεξη **χυμα** ηταν συχνη στους λειτουργικους συγγραφεις (πχ. στο Ωρολογιον και το Ευχολογιον) και δηλωνε «λεγειν τους στιχους, ου μετα μέλους αλλά **χύμα**». Αναλογα αναφέρει και DuCange στο «Glossarium ad scriptores Mediæ & infimæ Græcitatiss»- Λυων - 1688 311.1715

Χύμα, Confusio, Commixtio. || **Χύμα, vox scripto-**
ribus liturgicis frequens, quum psalmos scilicet,
seu preces quasvis in ecclesia decantari debere dicunt
sine cantu ac modulatione, quasi fusa ac liquida
voce. Ita Goar. ad Euchol. p. 30. Horologium :
Εἶτα ἀπαρχόμεθα λέγειν τοὺς στίχους, οὐ μετὰ μέλους,
ἀλλὰ χύμα, ἀργῶς καὶ μεγάλη φωνῇ. Marcus Hierom.
De dubiis tyricis c. 4 extr. : Καὶ τὸ μεθ' ὑμῶν ὁ θεὸς
χύμα καὶ ἀνευ μέλους λέγομεν. Philotheus Patr. Cpol.
in Ordine sacri minist. p. 3 : Λέγει τὸν προσημακὸν
ψαλμὸν χύμα. Hæc et alia multa Ducang.]

Επειδή συνήθως οταν επιπλητει κανεις καποιον αποφευγει τις περιστροφές, γι'αυτο λεμε «του τα είπε χυμα⁷» ή του «τα εψαλλε χυμα»

---

⁷ Χωρίς μελος δηλ. χωρίς φωνητικές φιοριτουρες γρηγορα και ξεκαθαρα.